

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.77

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРІВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

SPECIAL ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF INDICATION OF ORIGIN OF GOODS IN TERMS OF INTEGRATION OF UKRAINE INTO THE EU

Гирявенко О.М.,
студентка

*Інститут післядипломної освіти
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті наголошується на необхідності законодавця допрацювати положення чинних нормативно-правових актів, узгодити їх із положеннями ратифікованих Україною міжнародних договорів, із метою усунення неточностей та колізій, що можуть виникнути на шляху охорони прав інтелектуальної власності на географічні зазначення. Автор акцентує на необхідності удосконалення захисту права на зазначення походження товарів у сучасних умовах інтеграції України до ЄС та подальшої імплементації цивільно-правових способів захисту прав із врахуванням практики.

Ключові слова: інтелектуальна власність, зазначення походження товарів, географічні зазначення, найменування походження, захист права.

В статье подчеркивается необходимость законодателя доработать положения действующих нормативно-правовых актов, согласовать их с положениями, ратифицированных Украиной международных договоров, в целях устранения неточностей и коллизий, которые могут возникнуть на пути охраны прав интеллектуальной собственности на географические указания. Автор выделяет приоритетные направления совершенствования защиты прав интеллектуальной собственности в современных условиях интеграции Украины в ЕС и имплементации гражданско-правовых способов защиты прав с учетом практики.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, наименования мест происхождения товаров, географические указания, наименования происхождения, защита права.

The article emphasizes the need for the legislator to finalize the provisions of the current normative legal acts, to coordinate them with the provisions of international treaties ratified by Ukraine in order to eliminate inaccuracies and conflicts that may arise in the way of protecting intellectual property rights to geographical indications. The author highlights the priority areas for improving the protection of intellectual property rights in the current conditions of Ukraine's integration into the EU and the implementation of civil law ways of protecting rights in the light of practice.

As of today legal acts form a combination of two different systems of legal protection of the geographical indication: provisions of competition law and registration system of the origin of law. We observe, therefore, a significant number of gaps and contradictions in this area of legal regulation, imbalance of legislation, as well as absence of systemic approaches to legal protection. Existing norms of the legislation are not brought into conformity with the codified legal acts of Ukraine. The Ukrainian legislation on the protection of the right to geographical indication is still not ready to implement European norms. No geographic indication registered in Ukraine can be registered in Europe following the automatic procedure.

International legislation influenced the development of the national system of regulation of geographical indications in Ukraine. However, it should be emphasized that the legislator needs to complete the provisions of the current normative legal acts and adjust them with the provisions of international treaties ratified by Ukraine in order to eliminate any inaccuracies and conflicts that may arise in respect to protecting intellectual property rights to geographical indications.

Key words: intellectual property, indication of origin of goods, geographical indications, origin, protection of rights.

Постановка проблеми. Значний вплив на еволюцію міжнародного та національного законодавства у сфері правової охорони прав на географічні зазначення мали як умови історичного та економічного розвитку певної країни, так і наявність певних товарів із відповідними характеристиками, що залежали від їх географічного походження. Загалом охорона географічних зазначень на національному рівні зарубіжних країн характеризується різноманітністю правових концепцій. Крім того, кожна окрема концепція правової охорони цих об'єктів інтелектуальної власності розвивалась відповідно до національної правової традиції.

Нині нормативно-правові акти поєднали в собі дві різні системи правової охорони географічного зазначення, а саме норми конкурентного законодавства та реєстраційну систему виникнення права. І, як наслідок, у цій сфері правового регулювання спостерігається значна кількість протилежних та суперечливих, незбалансованих законодавства, відсутність системних підходів правової охорони.

Зокрема, нині на неналежному рівні забезпечується охорона та захист географічних зазначень, що спричиняється відсутністю єдиного законодавчого підходу до визначення термінів, суб'єктів виключного права, обсягу та змісту виключного права, особливостей використання, процедури та порядку державної реєстрації, захисту суб'єктивних виключних прав. Крім того, норми законодавства, що існують, не узгоджені з кодифікованими правовими актами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням захисту права на зазначення походження товарів займалися вітчизняні та зарубіжні вчені-правники: М.К. Галантич, В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко, Ю.М. Капіца, О.О. Ковальчук, А.О. Кодинець, В.О. Брайан, А.Д. Святоцький, Ю.К. Толстой, В.Б. Харченко, М.К. Фінкель та інші. Також варто зазначити роботи таких дослідників, як В. Вороб'йов, Г. Дмитриченко, В. Дроб'язко, Р. Дроб'язко, Ю. Капіца, О. Ковальчук, Ю. Мельниченко, В. Мороз, О. Орлюк, С. Ступак. Окремі аспекти правової охорони географічно-

го зазначення як об'єкта права інтелектуальної власності розглядалися у роботах таких українських науковців, як О.А. Підпригора, О.О. Підпригора, Ю.Л. Бошицький, А.О. Кодинець, Г.О. Андрощук, А.Д. Святоцький, Ю.М. Капіца, М.В. Паладій. Питання охорони географічних зазначень та найменувань походження в ЄС розглядалися також у наукових розвідках Г. Андрощука, М. Архіпової, Ю. Капіци, О. Ковальчук, О. Тверезенко та інших фахівців. Однак недостатність сучасних наукових розробок із зазначеної проблематики, відсутність теоретичних узагальнень та відповідних практичних рекомендацій негативно впливають на формування і розвиток системи цивільно-правової охорони права на географічне зазначення.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей правового механізму права інтелектуальної власності на зазначення походження товарів в умовах інтеграції України до ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміни, що відбуваються в економічній сфері, спричиняють необхідність розробки та впровадження адекватних правових механізмів регулювання відносин, пов'язаних із використанням та захистом прав на географічні зазначення як засобу індивідуалізації суб'єктів цивільно-правового обороту, товарів (робіт) та послуг (надалі засіб індивідуалізації). Як показують дослідження, правові механізми, закладені в актах міжнародного законодавства, враховують багатовіковий досвід охорони географічних зазначень, вказують на недоліки та переваги правової охорони цього об'єкта інтелектуальної власності.

Під впливом міжнародного законодавства була розроблена національна система нормативної регламентації географічних зазначень в Україні. Однак варто наголосити на необхідності законодавця доопрацювати положення чинних нормативно-правових актів, узгодити їх із положеннями, ратифікованих Україною міжнародних договорів, із метою усунення неточностей та колізій, що можуть виникнути на шляху охорони прав інтелектуальної власності на географічні зазначення.

Зазначимо, що система виключних майнових прав на використання об'єктів інтелектуальної власності має постійну тенденцію до розширення. Це відбувається шляхом появи нових об'єктів права інтелектуальної власності, так і завдяки розширенню кола правомірності щодо тих, що вже існують. Виключне право на кваліфіковане зазначення походження товару полягає в правомочності вчинення власних активних дій праволодільцем: 1) можливості самостійного використання зазначення будь-яким способом, що не суперечить чинному законодавству; 2) право перешкоджати неправомірному використанню та вимагати припинення неправомірного використання, зміст якого полягає не в фактичній монополії, а в тому, що тільки праволодільець кваліфікованого зазначення походження товару може вирішувати питання про можливість та способи здійснення права, особливо прав, пов'язаних із використанням.

Правова природа кваліфікованого зазначення походження товару як засобу індивідуалізації відмінна від природи результатів інтелектуальної, творчої діяльності, що пояснюється наявністю особливих ознак, властивих засобам індивідуалізації, а також особливостями суспільних відносин, що виникають у зв'язку з появою і використанням засобів індивідуалізації в підприємницькій діяльності: 1) реєстрація чи надання права користування кваліфікованим зазначенням походження товарів одній особі не обмежує права інших осіб на реєстрацію їх прав на його використання; 2) особа, яка одержала право на користування кваліфікованим зазначенням походження товарів, не може видавати ліцензію на його використання іншим особам; 3) володільець свідоцтва на використання кваліфікованого зазначення походження товару не може забороняти (перешкоджати) спеціально уповноваженим

органам здійснювати контроль за наявністю в товарі особливих властивостей та інших характеристик, на підставі яких зареєстроване кваліфіковане зазначення походження товару та (або) право на його використання.

Європейським Союзом вперше у міжнародній практиці започатковано регіональну охорону особливих типів зазначень: традиційних гарантованих страв та спеціальних найменувань якості, що розширює інструменти захисту національних виробників для продукції, назви яких не потрапляють під охорону колективними марками чи найменувань місця походження або географічних найменувань. Введення такої охорони з врахуванням вимог кваліфікації продукції (відповідність специфікації стосовно походження, інгредієнтів, способів виробництва, виготовлення), запровадження їх захисту від недобросовісної конкуренції, а також нагляду за дотриманням специфікації зумовлює можливість розгляду таких зазначень як певного виду засобів індивідуалізації – об'єктів права промислової власності.

Географічні зазначення (далі – ГЗ) порівняно з торговельними марками, промисловими зразками, винаходами стосуються таких питань: введення зобов'язань дій *ex-officio* держав-членів із забезпечення захисту прав в адміністративному та судовому порядку, а також встановлення широчин повноважень груп виробників, що мають бути утворені на відповідних територіях, стосовно моніторингу використання зазначень; визначення того, чи є гарантованими якість, репутація й автентичність товарів із позначеннями НП та ГЗ на ринку; забезпечення правового захисту НП та ГЗ.

Характерним є моніторинг інституцій ЄС за ефективністю законодавства щодо НП та ГЗ із запровадженням Регламентом 1151/12 спрощення реєстрації; посилення вимог щодо відповідності продукції специфікації, контролю якості та діяльності організацій, які здійснюють інспекції. Разом із тим, попри намагання в ЄС спростити та кодифікувати законодавство щодо НП та ГЗ, досі акти щодо реєстрації НП та ГЗ сільськогосподарської продукції та вин, а також спиртових напоїв не є кодифікованими.

Оцінки системи охорони НП та ГЗ, що існують, свідчать про сприйняття її виробниками та ефективність для захисту ринку держав-членів ЄС від підробок продукції та забезпечення високої якості товарів. Вдосконалення системи охорони пов'язують зі спрощенням процедури захисту НП та ГЗ для малих виробників, розширенням переліку товарів та продуктів, щодо яких можлива реєстрація, вдосконаленням інституту охорони традиційних гарантованих страв тощо.

У. Нагорна вказує на те, що у законодавстві ЄС, на відміну від українського законодавства, немає загальних положень, які б стосувалися охорони географічних зазначень для усіх видів товарів. Є тільки спеціальні положення, які стосуються правової охорони географічних зазначень саме для певних видів товарів. Зокрема, це Положення Європейського Союзу № 2081/92, № 2082/92, № 1493/99 та № 1576/89. Питання правової охорони географічних зазначень також регулюють Положення Європейського Союзу № 1263/96, № 33/8/94, № 3290/94, якими було внесено зміни та доповнення до вищезазначених актів. Наведені Положення ЄС діють лише щодо географічних зазначень для товарів, які спеціально в них зазначені [2].

Серед найбільш вагомих джерел правового регулювання можна назвати: Регламент Ради (ЄС) № 1601/1991 «Про загальні правила визначення, опису та презентації ароматизованих вин, напоїв на базі ароматизованих вин та коктейлів ароматизованих винних продуктів та правила її застосування»; Регламент Ради ЄС № 2081/1992 «Про захист географічних зазначень та найменувань походження сільськогосподарських продуктів та продовольчих товарів»; Регламент Ради ЄС № 1493/1999 «Про спільну організацію ринку вина»; Регламент Ради ЄС № 510/2006

«Про охорону географічних зазначень та найменувань походження сільськогосподарської продукції та продуктів харчування та правила її застосування»; Регламент Ради ЄС № 1234/2007 «Про заснування спільної організації сільськогосподарських ринків та конкретні положення, що стосуються деяких видів сільськогосподарської продукції та правила її застосування з урахуванням змін, внесених Регламентом Ради ЄС № 494/2009»; Регламент Європейського Парламенту та Ради № 110/2008 «Про визначення, опис, презентацію, маркування та захист географічних зазначень спиртних напоїв та скасування Регламенту Ради (ЄЕС) № 1576/1989 і правила її застосування»; Регламент Європейського Парламенту та Ради № 1169/2011 «Про надання споживчій інформації про харчові продукти без клейковини та з низьким вмістом даної речовини, що вносять зміни до Регламентів (ЄС) № 1924/2006 і № 1925/2006 Європейського Парламенту та Ради»; Регламент Європейського Парламенту та Ради № 1151/2012 «Про визначення, опис, презентації, маркування та охорону географічних зазначень»; Регламент Ради ЄС № 1308/2013 «Про визначення, опис, презентації, маркування та охорону географічних зазначень вина» та ін. [2].

Варто зазначити, що станом на сьогодні Угода про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода) значно розширила порівняно з українським законодавством обсяг правової охорони географічних зазначень, адже пункти с) та d) ст. 204 Угоди формально та фактично поширюють обсяг охорони на будь-які позначення на товари. Неординарним є надання правового захисту омонімічним географічним зазначенням походження товарів. Так, у ч. 3 ст. 204 Угоди вказано, що якщо географічні зазначення є повністю або частково омонімічними, охорона надається кожному зазначенню за умови, що вона використовується добросовісно та з належним врахуванням місцевого й традиційного використання, а також реального ризику виникнення плутанини.

При цьому різниця між омонімічними географічними зазначеннями буде встановлюватися перед споживачами та зацікавленими виробниками. Зокрема, якщо сторона під час переговорів із третіми країнами пропонує охороняти географічне зазначення третьої країни та назва є омонімічною з географічним зазначенням іншої сторони, остання має бути повідомлена та мати змогу висловити свою думку перед тим, як назва стане охороняється. Однак це положення не забезпечить оптимального та ефективного захисту омонімічних географічних зазначень в Україні без розробки деталізованого вживання омонімічних географічних зазначень на національному рівні.

Новелами інституційних перетворень у сфері охорони географічних зазначень є створення з огляду на ст. 211 Угоди Підкомітету з питань географічних зазначень, до функцій якого належатиме внесення змін до додатків Угоди, якими визначається перелік географічних зазначень, що потраплять під охорону та інформаційний обмін із будь-яких питань, що стосуються географічних зазначень. Однак нині сам перелік охоронюваних географічних зазначень є недосконалим, оскільки деякі з географічних зазначень містяться не в переліку, а в тексті самої Угоди, а це, своєю чергою, може спричинити неможливість забезпечення їх правової охорони через невнесення їх до переліку. Також Угода так і не визначила видові назви товарів, яким не надається правова охорона. У межах національного законодавства врегульовано питання якості, особливостей географічних зазначень лише у п. «г» ч. 4 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» [4].

Колізії виникли в частині, зокрема, застосування до національного законодавства принципу специфікації товарів. Законодавство ЄС щодо охорони географічних зазначень базується на специфікації товарів, які позначаються такими географічними зазначеннями. Адже воно більшою

мірою спрямоване на захист споживачів від недоброякісної продукції. Водночас українське законодавство спрямоване на збереження географічних зазначень як таких.

Оскільки в Україні не існує специфікації товарів, які позначаються географічними зазначеннями, це виключає для України змогу отримати охорону для українських зазначень на території Європейського Союзу. Водночас законодавство ЄС в частині правової охорони географічних зазначень, на думку В.Л. Дорошева, на відміну від Цивільного кодексу України, встановлює охорону географічних зазначень щодо товарів і не передбачає охорони географічних зазначень щодо послуг [1].

На наш погляд, встановлення правової охорони і для послуг є позитивним кроком у частині утвердження всебічного сприяння у регулюванні цивільного обігу. Крім того, певні різницитання містяться і в частині суб'єктного складу правової охорони географічних зазначень. Так, положення законодавства України, яким встановлюється перелік осіб, які є суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення, не відповідає вимогам Регламенту, ст. 5 якого встановлено, що заявку на реєстрацію географічного зазначення має право подавати тільки група або, за певних умов, фізична чи юридична особа.

Також у Регламенті термін «група» означає будь-яку асоціацію, незалежно від її юридичної форми або її складу, виробників та/або переробників, що працюють із цим сільськогосподарським продуктом або цим продовольчим товаром. У групі можуть брати участь інші зацікавлені сторони. Група або фізична чи юридична особа може подавати заявку на реєстрацію тільки на сільськогосподарські продукти або продовольчі товари, які вона виробляє або отримує [5].

Варто зазначити, що при цьому положення Угоди не усунули ці суперечності, а приділили увагу деталізації процедурної взаємодії. Однак незрозумілим залишається обґрунтування таких строків, навіть не зважаючи на те, що вони є досить лояльними. Наприклад, в Україні родовою (не видовою) назвою товару є «Советское шампанское», «Коньяк», «Сыр фета», «Сыр пармезан» та багато інших. Однак для географічних зазначень родових назв товару за Угодою не існує. Іншими словами, це означає, що виробники таких товарів, рано чи пізно, мають шукати найменування зазначених товарів, що пов'язуються з їх властивостями. І з фактичної, і з формальної позиції цей факт є негативним. Адже для виробників буде втрачений чималий сегмент ринку реалізації такої продукції через те, що споживачі не одразу зорієнтуються у зміні назви товару.

На жаль, треба констатувати, що українське законодавство у сфері захисту права на географічне зазначення ще не підготовлене до впровадження європейських норм. Так, у чинному Законі України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» детально не визначено загальні характеристики географічного зазначення, як це зроблено у п. 4 Регламенту (опис характеристик продукту, технології і стадій виробничого процесу, пакування та маркування, зв'язку між якостями та географічним середовищем, між особливими властивостями й географічним походженням). А це означає, що жодне географічне зазначення, яке зареєстроване в Україні, не зможе пройти європейський рівень реєстрації географічних зазначень на автоматичному рівні. Тому необхідно внести зміни до п. «г» ч. 4 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» і деталізувати ці характеристики географічного зазначення (опис характеристик, технологій і стадій виробництва, пакування і маркування, зв'язку між якостями і географічним походженням) у ст. 7-1 зазначеного закону [2].

Під час адаптації нашого національного законодавства до законодавства ЄС виникають й інші складнощі. Для прикладу, в ЄС не охороняються географічні зазначення

при наданні послуг (в Україні – повна охорона). Також час від часу в ЄС то охороняють права на назви мінеральних вод, то знову їх скасовують. Обґрунтовують це нестійкістю погодних умов, що забезпечують формування, мінералізацію та наповнення природних джерел води, а тому, зважаючи на суворі стандарти ЄС на воду, не можуть охоронятися в повному обсязі. Невідповідність виникає й через те, що основною галуззю охорони в ЄС є виробництво (невеликий перелік продуктів та товарів), а Україна не обмежує сфери застосування такої охорони; в ЄС суб'єктами права на географічне зазначення обмежуються виробниками такої продукції, а Цивільний кодекс України передбачає можливість асоціації споживачів продукції на отримання такого права [3].

Отже, важливо максимально врахувати тенденції розвитку міжнародного законодавства, законодавств економічно розвинених країн та використати їх досвід для механізмів реалізації правових норм. Прагнення України інтегруватись в Європейське Співтовариство потребує найвищого рівня необхідного законодавчого узгодження,

яке полягатиме у виконанні досить жорстких вимог щодо охорони прав інтелектуальної власності, визначених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС та Директивах Ради ЄС.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізу законодавства у сфері охорони прав на географічне зазначення дає змогу стверджувати, що законодавство України в процесі входження до складу ЄС потребує уточнення та удосконалення, оскільки наявні механізми охорони заплутують виробників товарів (послуг) в Україні та не дають їм максимально використати економічні та інші переваги своєї продукції на зовнішніх ринках. Водночас стрімкого пошуківлення в прийнятті змін до діючих чи прийняття повністю нових законодавчих актів поки що не спостерігається.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у виокремленні основних напрямів удосконалення цивільно-правових способів захисту права інтелектуальної власності на зазначення походження товарів в Україні до законодавства держав-членів ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бошицький Ю. Правова охорона географічних зазначень у європейському вимірі / Ю. Бошицький, М. Архіпова. Юридичний вісник України. 2005. № 42. С. 22–25.
2. Дорошев В.Л. Визначення суб'єкта права інтелектуальної власності на географічне зазначення. Зовнішня торгівля: право та економіка: науковий журнал. 2009. № 3 (44). С. 54–58.
3. Нагорна У.В. Особливості правового регулювання захисту права на географічне зазначення походження товарів в ЄС. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 1. С. 162–167.
4. Попович Т.Г. Особливості регулювання реєстрації географічних зазначень в контексті імплементації Україною Угоди про асоціацію з ЄС. Приватне право і підприємництво. 2016. Вип. 15. С. 182–186.
5. Про охорону прав на зазначення походження товарів: Закон України від 16.06.1999 р. № 752-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 32. Ст. 267.
6. Розвиток законодавства у сфері географічних зазначень / Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/4495>.